

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
В.о. завідувачої кафедри
_____ Уханова І.О.
“ ____ ” _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»

НА ТЕМУ «СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ТНК ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ»

Виконавець:

студентка ЦЗФН, гр. 6зф13

Марініна Ірина Миколаївна _____

/ підпис /

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Заєць Микола Артемович _____

/ підпис /

ОДЕСА – 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТНК ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	7
1.1. Поняття та особливості функціонування ТНК	7
1.2. Позитивні та негативні чинники функціонування ТНК в економіці країн що розвиваються	11
1.3. Сучасні тенденції розвитку ТНК харчової промисловості	19
Висновки до розділу 1	30
Розділ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	31
2.1 Аналіз галузевої структури харчової промисловості України та її впливу на організацію діяльності ТНК	31
2.2 Аналіз діяльності ТНК харчової промисловості в Україні	36
2.3 Чинники, що впливають на діяльність та розвиток ТНК харчової промисловості в Україні	56
Висновки до розділу 2	62
Розділ 3 РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ ТНК ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	63
3.1 Заходи зі стимулювання діяльності ТНК харчової промисловості під час війни в Україні	63
3.2 Повоєнна підтримка та залучення іноземного капіталу ТНК для розвитку харчової промисловості України	69
Висновки до розділу 3	83
Висновки	84
Список літературних джерел	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міжнародні стратегії на глобальному ринку впливають на різні галузі, в яких домінують транснаціональні корпорації (ТНК). Сьогодні для України дуже важлива тема відносин між владою та міжнародними корпораціями, тому що, якщо наша країна має бути пов'язана зі світом, вона має зайняти інше місце та створити канали комунікації. Кошти ТНК можуть бути використані як джерело наповнення бюджету країни, ТНК є основним сектором економіки багатьох країн, є рушійною силою їх росту та розвитку. Глобальні тенденції у виробництві та інвестиціях, приватизація, стратегічні альянси та лібералізація зовнішньої торгівлі поставили ТНК у центр глобального економічного розвитку. В даний час у розвитку суспільства ТНК відіграють важливу роль в економіці кожної країни і всього світу. Для роботи міжнародної та глобальної економіки потрібні такі організації, як ТНК, оскільки економіка багатьох країн отримує велику підтримку від ТНК, наприклад торгівлю, податки, послуги тощо. У сучасний економічний час, коли існує сильний політичний, економічний та інший вплив на функціонування ТНК, державне регулювання є важливою частиною їх діяльності. Сьогодні напрями державного управління діяльністю ТНК в Україні потребують проведення реформ, які дозволять зменшити негативні наслідки впливу іноземних корпорацій на національну економіку в майбутньому.

Харчова промисловість є важливою формою економічної діяльності в Україні. За собівартістю реалізованої продукції вона входить у першу трійку галузей, включаючи металургію та нафтову та енергетичну промисловість. Частка експорту продуктів харчування українськими виробниками в останні роки перевищила 20%. Найбільша частка продукції представлена олійно-жировою, м'ясною та молочною продукцією, напоями, хлібом, хлібобулочними виробами та борошном. В Україні працюють понад 10 міжнародних харчових корпорацій. Серед них можна назвати Coca-Cola, Danone, McDonalds, Nestle,

PepsiCo. ТНК, які виробляють товари на території України, як наслідок, розширюють промислові потужності країни та створюють нові робочі місця.

У світовій економічній науці діяльність ТНК досліджували такі закордонні вчені: Англом Т., Кіндлбергер С., Котлер Ф., Робінзон Р., Рут Ф., Хірш С. Безпосередньо проблеми транснаціоналізації економіки України досліджували такі вітчизняні науковці як Варналій З., Геец В., Дзюба П., Лук'яненко Д., Філіпенко І. Водночас, незважаючи на велику кількість досліджень діяльності ТНК у працях зарубіжних вчених, для українських науковців дана тема є предметом дослідження лише з боку окремих проблемних питань. Вищевикладене обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, її мету та завдання.

Метою роботи є дослідження стану функціонування ТНК галузі харчової промисловості в Україні для визначення перспективи їх розвитку.

Поставлена мета обумовила формулювання **завдань кваліфікаційної роботи**:

- визначити поняття та особливості функціонування ТНК;
- дослідити позитивні та негативні чинники функціонування ТНК в економіці країн що розвиваються;
- визначити сучасні тенденції розвитку ТНК харчової промисловості;
- провести аналіз галузевої структури харчової промисловості України та її впливу на організацію діяльності ТНК;
- здійснити аналіз діяльності ТНК харчової промисловості в Україні;
- дослідити чинники, що впливають на діяльність та розвиток ТНК харчової промисловості в Україні;
- запропонувати заходи зі стимулювання діяльності ТНК харчової промисловості під час війни в Україні;
- запропонувати заходи з повоєнної підтримки та залучення іноземного капіталу ТНК для розвитку харчової промисловості України.

Об'єктом дослідження виступає діяльність ТНК харчової промисловості в Україні.

Предмет дослідження - науково-теоретичні положення та практичні рішення розвитку діяльності ТНК харчової промисловості в Україні.

У роботі знайшли застосування такі **методи дослідження** як аналіз і синтез, узагальнення – для дослідження теоретичних засад функціонування та розвитку діяльності ТНК, дослідження сучасних тенденцій їх розвитку; графічний метод, SWOT-аналіз, методи статистики для представлення та аналізу даних стосовно показників діяльності ТНК харчової промисловості в Україні.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи складається з праць українських і зарубіжних авторів з питань діяльності ТНК, офіційні матеріали звітності ТНК, що працюють в Україні, статистичні матеріали міжнародних організацій.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано тези:

Марініна І. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ. Збірка наукових робіт кафедри МЕВ Одеського національного економічного університету «World economy and International economic relation». Одеса. 2024 (у друці).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок. Основний зміст викладено на 80 сторінках. Робота містить 13 таблиць, 23 рисунки.

ВИСНОВКИ

Таким чином, після проведення у кваліфікаційній роботі дослідження, можна зробити такі висновки.

Проведення аналізу характеристик транснаціональних корпорацій (ТНК) дає нам можливість визначити, що основною їхньою рисою є міжнародний спрямований характер функціонування та використання капіталу. Ця особливість відкриває двері для залучення іноземних інвестицій у державу. Крім того, інші важливі аспекти, такі як великий матеріальний та фінансовий потенціал, можливість спрямовувати значні кошти на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи, а також висока самостійність управління власним капіталом, грають ключову роль у їхньому успіху. Транснаціональна корпорація (ТНК) включає головну холдинг-компанію та контрольовані закордонні підприємства. Країна базування - це країна, де розташована штаб-квартира або головна компанія ТНК. Країна-господар – це країна, в якій розташовані контрольовані підприємства ТНК. Закордонні контрольовані підприємства (закордонний філіал) - це внутрішньо або зовнішньо юридично зареєстровані підприємства, в яких інвестор із іншої країни володіє капіталом і має значний економічний інтерес у довгостроковому управлінні.

Головне занепокоєння щодо ТНК – це їх мобільний характер. Логічне, що вони прагнуть засновувати дочірні компанії в країнах, де умови є найбільш сприятливими для їхньої діяльності. Більше того, у їхніх переговорах з урядом приймаючої країни їхня здатність забрати та виїхати надає їм великий вплив на держави, залежні від робочих місць, які вони надають. Між тим, продукти, виробничі процеси та методи управління ТНК, як правило, наближені до передового міжнародного досвіду та постійно вдосконалюються; загальний рівень продуктивності факторів вищі порівняно з місцевими фірмами в країнах, що розвиваються. Те саме стосується інших критеріїв ефективності, таких як якість продукції, здатність генерувати технологічні інновації тощо.

Глобалізація розглядається як ще один фактор, який сприяє реконструкції агропродовольчого сектору, з позитивним внеском у безпечність харчових продуктів, але також має негативні наслідки, такі як стандартизація моделей харчування що може вплинути на здоров'я, сегментацію, переміщення різних етапів виробництва, існування глобальних ланцюгів, які можуть вплинути на відстежуваність харчових продуктів, залежність агропродовольчого сектору від сектору розподілу. Збільшення попиту на агропродовольчу продукцію також сприяло розвитку агропромислових підприємств, що спостерігається переважно в країнах, що розвиваються. Процес агроіндустріалізації породжено вимогами споживачів, технічним прогресом, лібералізацією торгівлі сільськогосподарською продукцією або лібералізації руху капіталу.

Транснаціональні компанії стали важливими гравцями на агропродовольчому ринку, а прямі іноземні інвестиції не лише фінансують сільське господарство з країн, що розвиваються, але й забезпечують передачу технологій, ноу-хау, стандарти якості, прямий вплив на безпечність харчових продуктів, ринки збуту готової продукції та місцеву зайнятість. Однак на створення цих позитивних ефектів в економіці приймаючих країн особливо впливає здатність цих країн поглинати матеріальні та нематеріальні ресурси, які пропонують транснаціональні компанії, що залежить від реакції та участі робочої сили та органів державної влади в приймаючій країні.

В системі промисловості України харчова промисловість є однією з найбільших галузей, це складна виробнича система, яка включає понад 20 галузей, які виробляють продукти харчування, до яких належать цукор, борошно та крупи, олія та жири, хліб, вино, овочеві консерви, риба, молоко, м'ясо, вино, солодощі, промисловість, тютюн тощо.

Слід сказати, що галузь важлива для експортної спрямованості України, відзначимо що 1/3 товарного експорту з нашої країни формують зернові та олійні культури. Нарощування їх перероблення на українських підприємствах або філіях ТНК, що працюють в країні, є визначальним чинником для збільшення валютних надходжень і економічної безпеки загалом. Аналіз експортних

показників свідчить, що загалом перероблена харчова продукція (зокрема олія та борошно) в 9 разів менше за тоннажем експорту і формує в два рази меншу частину його вартості (від 15,2 % до 32,6 %) у структурі товарного експорту України проти відповідної сировинної. Зокрема, у кілька разів порівняно з відповідною сировиною в середньому зростає вартість тони експорту у виробництвах м'ясної (в 1,5 рази), молочної (у 3,2 рази), плодоовочевої (в 1,4 рази) продукції, а також олії (у 2,6 рази) та кондитерських виробів з цукру (у 2,5 рази).

Після отримання незалежності, ТНК розглядали Україну як великий ринок для своїх товарів та послуг, а також як джерело дешевої робочої сили та природних ресурсів. Їхнє зацікавлення у входженні в українську економіку зумовлене також низьким рівнем конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, що має корені у специфіці функціонування підприємств у часи СРСР. На сучасному етапі в Україні діють впливові транснаціональні корпорації, чия активність має значний вплив на економіку України.

За даними рейтингового переліку, наданому у міжнародному журналі «Financial times», найбільш крупними ТНК на території України є наступні ТНК. **Nestle** (материнська компанія знаходиться у Швейцарії). Хронологія діяльності Nestlé в нашій країні розпочалася у грудні 1994 року, коли відбулося відкриття у м. Київ представництво корпорації Societe pour l'Exportation des Produits Nestlé S.A. На сьогоднішній день у портфоліо компанії входять торгові марки NESCAFÉ, Nesquik, Coffee-mate, Nuts, KitKat, Lion, Purina, Gerber, „Світоч”, „Торчин” та „Мівіна”, які популярні серед українських споживачів. Загальний обсяг продажів корпорації в Україні за 2016-2021 роки склав 16,2 млрд швейцарських франків, органічне зростання склало 2,0%, реальне внутрішнє зростання на ринку України 2,7%; операційний прибуток показав зростання на 16,7%, основні виробництва корпорації розташовано на Заході країни, тому що таким чином компанії простіше організувати логістичні процеси та скоротити транспортні витрати через близькість кордонів з країнами ЄС. **Puratos Group** – бельгійська ТНК, яка у 2020 році відсвяткувала 100 років діяльності, досягнувши

обороту в 2 мільярди євро. Український підрозділ ТНК імпортує сировину та компоненти на українську філію, потім займається переробкою продуктів та їх розфасовкою і продає для української хлібобулочної та кондитерської промисловості свої продукти. Валову частку у збільшенні обсягів імпорту займають поліпшувачі та мікси для хлібобулочних виробів, хоча вона й скоротилась до 38% (з 50% у 2019 році). Компанія **PepsiCo** є одним з найбільших в Україні виробників продуктів харчування та напоїв. один із лідерів українського ринку харчових продуктів та напоїв. за розміром доходів серед 3-х основних представників ринку напоїв та снєків в Україні PepsiCo є компанією-лідером із доходом у розмірі 6564 млн грн. Компанія «**Кока-Кола Беверіджиз Україна**» є частиною ТНК Coca-Cola HBC Group, яка є другим у світі та самим великим у регіоні Європа ботлером «КокаКола». **Unilever**— один із провідних світових постачальників косметики, засобів особистої гігієни, догляду за оселею, продуктів харчування та морозива з продажами у понад 190 країнах і продуктами, якими щодня користуються 3,4 мільярда людей.

Можна зазначити, що активізація діяльності ТНК стимулює позитивні зрушення відносно функціонування економіки України, до яких відноситься концентрація інвестиційних ресурсів в пріоритетних напрямках економічного розвитку в умовах, коли інвестиційні можливості самої України є обмеженими можливостями державного бюджету; більш активне забезпечення фінансовими ресурсами промисловості та наукових і технологічних розробок, прискорення темпів науково-технічного розвитку та прогресу; посилення експортного потенціалу української економіки й міжнародної конкурентоздатності товарів; демонополізація продуктових ринків; прогресивні структурні зміни у комплексі народного господарства; розвиток коопераційних зв'язків та конкурентного економічного середовища.

Розвиток та функціонування підрозділів ТНК призводить до зростання кількості робочих місць як на самих підприємствах, що є підрозділами ТНК, так і опосередковано, тому що зростають робочі місця на підприємствах, які працюють у кооперації з ТНК; збільшення показників експорту, впровадження

сучасних іноземних технологій, покращення якості товарів; покращення умов для внутрішніх постачальників, підвищення рівня кваліфікації місцевих робітників, збільшення інвестиційно привабливості та конкурентоспроможності національної економіки.

У зв'язку з війною росії проти України слід відмітити сильне загострення проблем бізнес-стратегії та постійного розвитку представництв, філій та дочірніх компаній міжнародних ТНК на території України. ТНК, що залишаються та працюють на території України, стикаються з проблемами, що пов'язані з логістичними витратами, необхідністю підтримки КРІ, ризиками діяльності.

Важливим для підтримки діяльності ТНК є ті заходи, що впроваджуються в рамках подальшої інтеграції України до ЄС. Реалізація євроінтеграційних перетворень у промисловості поряд з реформами в цій сфері за іншими напрямками відкрила шлях до початку офіційних переговорів з Україною про приєднання до ЄС – на основі представленого Єврокомісією 8.11.2023 щорічного звіту про розширення. Після того, як війська рф заблокували українські порти, країна фізично не може вивезти великі обсяги продукції на експорт. Тому важливо знайти стимули для запровадження переробки в Україні. Уряд має намір зменшити фізичні обсяги сировинного експорту, але не втратити обсяги експортної виручки. Тому зараз фокусується на глибокій переробці. Для цього зараз, під час війни, він видає гранти в різних секторах економіки на умовах співфінансування в пропорції 20 на 80, тобто бізнес вкладає 20% своїх коштів, а 80% додає держава. Також зараз іде діалог про введення мита на експорт сировини аби стимулювати глибоку переробку в Україні.

Україна має важливий внутрішній ринок, велику промисловість і сільське господарство, багату та диверсифіковану економіку, а також гарне географічне та політичне середовище, тому вона може бути одним із реципієнтів коштів ТНК. Наразі головним завданням регіону є залучення економіки ТНК та вжиття відповідних заходів щодо зміни інвестиційного середовища, адже найкращим чином Україна може отримати конкурентну перевагу за рахунок присутності на своїй території іноземних компаній.

Щоб прискорити інвестиційну діяльність, ТНК повинні забезпечити чіткі, прозорі та прості процедури, які мають бути запроваджені в усіх регіонах та країнах. І через це, в першу чергу, влада має брати участь у створенні національних і регіональних стратегій розвитку, на які впливатимуть дослідження та координація державних служб для забезпечення того, що економіка потрібна в цей час. Залучення ТНК в економіку України, а також оптимізація розподілу прямих іноземних інвестицій за різними видами економічної діяльності можливо тільки за умови покращення інвестиційного клімату в країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Якубовський С.О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності. Київ, 2015. 488 с.
2. Карамбович І.М. ТНК у системі світового господарства. Київ, 2008. 36 с.
3. Рокоча В. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник / В.Рокоча, О.Плотніков, В.Новицький та ін. - К.: Таксон, 2001. – 304 с.
4. Крупнейшие ТНК в мире [Електронний ресурс] / А. Пучков // Slideshare. Режим доступа: <http://www.slideshare.net/AlexeyPuchkov/ss11875759>
5. Самофалов В. Глобальний виклик транснаціональних корпорацій / В. Самофалов // Дзеркало тижня. Україна. – 2019. - №7. – С.14-17
6. The influence of TNCs on the economies of developing countries. International business. – NY. : Dryden Press, 2005. – 31 p.
7. Rjoub, H., Aga, M., Abu Alrub, A., & Bein, M. (2017). Financial reforms and determinants of FDI: evidence from landlocked countries in Sub-Saharan Africa. *Economies*, 5 (1), 1. <https://doi.org/10.3390/economies5010001>
8. Pandey, V., Vidal, N., Panwar, R., & Nafees, L. (2019). Characterization of Sustainability Leaders and Laggards in the Global Food Industry. *Sustainability*, 11 (18), 5072. <https://doi.org/10.3390/su11185072>
9. Ene, C., Voica, M. C., & Panait, M. (2017). Green Investments and Food Security: Opportunities and Future Directions in the Context of Sustainable Development. In *Measuring Sustainable Development and Green Investments in Contemporary Economies* (pp. 163-200). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-2081-8.ch007>
10. Транснаціональні корпорації – невлімові злодії. URL: <http://politcom.org.ua>
11. Societas Europaea); Global Enterprise Mobility Alliance (GEMA) тощо (Chaudhuri, S., & Banerjee, D. (2010). FDI in agricultural land, welfare and unemployment in a developing economy. *Research in Economics*, 64 (4), 229-239. <https://doi.org/10.1016/j.rie.2010.05.002>

12. Matkovski, B., Koviljko, L., & Zekić, S. (2017). The foreign trade liberalization and export of agri-food products of Serbia. *Agricultural Economics*, 63 (7), 331-345. <https://doi.org/10.17221/345/2015-AGRICECON>
13. Friedmann, Harriet and Philip McMichael. 1989. "Agriculture and the State System: The Rise and Decline of National Agricultures, 1870 to the Present." *Sociologia Ruralis* 29(2): 93-117
14. Arato, M., Speelman, S., & Van Huylenbroeck, G. (2016). Corporate Social Responsibility applied for rural development: An empirical analysis of firms from the American continent. *Sustainability*, 8 (1), 102. <https://doi.org/10.3390/su8010102>
15. Rjoub, H., Aga, M., Abu Alrub, A., & Bein, M. (2017). Financial reforms and determinants of FDI: evidence from landlocked countries in Sub-Saharan Africa. *Economies*, 5 (1), 1. <https://doi.org/10.3390/economies5010001>
16. Santangelo, G. D. (2018). The impact of FDI in land in agriculture in developing countries on host country food security. *Journal of World Business*, 53 (1), 75-84. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2017.07.006>
17. Yao, H., Alhussam, M. I., Abu Risha, O., & Memon, B. A. (2020). Analyzing the Relationship between Agricultural FDI and Food Security: Evidence from Belt and Road Countries. *Sustainability*, 12 (7), 2906. <https://doi.org/10.3390/su12072906>
18. Sodano, V. (2019). Innovation Trajectories and Sustainability in the Food System. *Sustainability*, 11 (5), 1271. <https://doi.org/10.3390/su11051271>
19. Grubor, A., Milicevic, N., & Djokic, N. (2018). Serbian organic food consumer research and bioeconomy development. *Sustainability*, 10 (12), 4820. <https://doi.org/10.3390/su10124820>
20. Borsellino, V., Schimmenti, E., & El Bilali, H. (2020). Agri-Food Markets towards Sustainable Patterns. *Sustainability*, 12 (6), 2193. <https://doi.org/10.3390/su12062193>
21. Martin, W. (2019). Economic growth, convergence, and agricultural economics. *Agricultural Economics*, 50, 7-27. <https://doi.org/10.1111/agec.12528>

- 22.Slimane, M. B., Huchet-Bourdon, M., & Zitouna, H. (2016). The role of sectoral FDI in promoting agricultural production and improving food security. *International economics*, 145, 50-65.
<https://doi.org/10.1016/j.inteco.2015.06.001>
- 23.Maertens, M., & Fabry, A. (2019). Creating more and better jobs in global value chains. In *The Future of Work in Agriculture Conference*, (pp. 1-24) Washington DC
- 24.FAOSTAT, Foreign Direct Investment (FDI), Retrieved March 12, 2020 from:
<http://www.fao.org/faostat/en/#data/FDI/visualize>
- 25.UNCTAD (2019). World Investment Report: Annex Tables, Retrieved March 12, 2020 from:
<https://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>
- 26.Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL :
<http://minagro.gov.ua/>.
- 27.Пашнюк Л. О. Харчова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку. *Економічний часопис – XXI*. 2012. № 9-10. С. 60–63.
- 28.Сичевський М. П., Юзефович А. Е. Розвиток харчової промисловості: акценти державної політики. *Економіка АПК*. 2014. № 7 .С. 46–52.
- 29.Страшинська Л. В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні : монографія. Київ : Профі, 2008. 627 с.
- 30.Candy Industry's Global Top 100 Candy Companies Lists [Електронний ресурс] // Candy Industry Magazine. Режим доступу: <https://www.candyindustry.com/GlobalTop100CandyCompanies>
- 31.200 найбільших компаній. Рейтинги – Forbes Україна. URL:
<http://forbts.ua/ratings/>
- 32.Стан та перспективи розвитку промислового перероблення сировинних ресурсів в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень.

<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/stan-ta-perspektyvy-rozvytku-promyslovoho-pereroblennya-syrovynnykh>

33. Карамбович І.М. ТНК у системі світового господарства. Київ, 2008. 36 с.
34. 100 найбільших компаній України 2021. Рейтинги Forbes Україна. URL: <http://forbts.ua/ratings/>
35. Nestle Annual Report 2018 [Електронний ресурс]. — 2019. — Режим доступу: <https://www.nestle.com/sites/>
36. Nestle в Україні. Створення спільних цінностей — Режим доступу: https://www.nestle.ua/asset-library/documents/socialreport_2022_31.08_screen.pdf
37. Офіційний сайт Nestle в Україні — Режим доступу: <https://www.nestle.ua/csv/csv-report-2019-2020/nestle-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96>
38. Офіційна звітність Nestle в Україні — Режим доступу: <https://www.nestle.ua/sites/g/files/pydnoa316/files/2023.pdf>
39. Офіційний сайт ТОВ «Пуратос Україна» — Режим доступу: <https://www.puratos.com.ua/uk>
40. Внутрішня звітність ТОВ «Пуратос Україна»]
41. Офіційний сайт PepsiCo в Україні — Режим доступу: <https://www.pepsico.ua/who-we-are/pepsico-in-ukraine>
42. Офіційний сайт Coca-Cola HBC Ukraine&Moldova [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <https://ua.coca-colahellenic.com/ua>.
43. Корпоратизація аграрного сектора економіки України : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук Шубравської О. В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2020. 205 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/329.pdf>
44. Офіційний сайт “Юнілівер Україна” — Режим доступу: <https://www.unilever.ua/our-company/>
45. Харчова промисловість: апетит хороший, але є над чим працювати. Дзеркало тижня. 12 жовтня, 2022 — Режим доступу:

<https://zn.ua/ukr/macrolevel/kharchova-promislovist-apetit-khoroshij-ale-je-nad-chim-pratsjuvati.html>

46. Міжнародні спонсори війни — Режим доступу: <https://sanctions.nazk.gov.ua/boycott/>
47. Юнілевер виділяє 2 мільйони євро на медичну допомогу постраждалим від війни — Режим доступу: <https://eba.com.ua/unilever-vydilyaye-2-miljony-yevro-na-medychnu-dopomogu-postrazhdalym-vid-vijny-ukrayintsyam/>
48. Ініціативи Пуратос в Україні під час війни — Режим доступу: https://www.puratos.com.ua/uk/about-puratos/puratos_ukraine_bakery_industry_renovation_fund
49. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.kmu.gov.ua
50. Македон В.В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmnef/2012_1_1/25.pdf
51. Бізнес у воєнний час : як змінилося законодавство. Економічна правда. 2020. №3. — Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>
52. Виговський І. Як працюють різні галузі та компанії в умовах війни. Цензор. 2022. 13 квітня. — Режим доступу: <https://censor.net/ua/r3333557>
53. Україна та Угода про асоціацію, 2014–2022, моніторинг виконання. — Режим доступу: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/final_report_aa_ucep_2023_ukr.pdf
54. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 15.04.2023 № 2811-IX. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
55. Закон України «Про управління відходами» від 20.06.2022 № 2320-IX. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>

56. Закон України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» від 01.12.2022 № 2804-IX (вводиться в дію 29.06.2024). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text>
57. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами» від 01.12.2022 №2805-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2805-20#Text>
58. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Кабмін розширив кредитування для аграріїв: веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/news/kabmin-rozshiriv-kredituvannya-dlya-agrariyiv>
59. Новойтенко І.В. Перспективи розвитку харчової промисловості в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 11. С. 454—460.
60. Семененко О.Г. Аналіз розвитку харчової промисловості України. Економіка та управління. Економічний вісник університету ім. Г. Сковороди. 2017. Вип. № 33/1. С. 168—182.